

Koluvaçık Hacım Sultan Ocağına Ait Bazı Belgeler: İcâzet-nâme, Biat-nâme, Velâyet-nâme

Some Documents Belonging to Odjak of *Koluvaçık* Hacım Sultan: İdjâza, Biatnâme, Velâyetnâme

Cumhur Özkolaçık

Sorumlu Yazar / Correspondence

Özet

Koluvaçık Hacım Sultan, adına düzenlenen velayetnameye ve Bektaşî geleneğine göre Hacı Bektaş Veli'nin önde gelen halifelerindedir. Hacı Bektaş Veli tarafından Germiyan ilindeki toplulukların irşadi ile görevlendirilen Hacım Sultan, 14. yüzyılın başlarında vefat etmiş ve Susuz köyünde kurduğu tekkede sırlanmıştır. Hacım Sultan'ın menkıbevi yaşamına dair çok sayıda söylene aktarılsa da tarihi kişiliğine ve ailesine ilişkin dönemin kronikleri yeterince bilgi içermemektedir. Diğer taraftan, Koluvaçık Hacım Sultan'ın soyundan gelen ve Hacım Sultan Ocağını kuran ailelerin, Malatya'yı yazlak olarak kullanan Halep Türkmenlerinin Karacalı obası başta olmak üzere bu sahadaki Türkmenlerin dini yaşamında 16. yüzyıldan itibaren etkin bir rol oynadığı bilinmektedir. Dolayısıyla ocak mensuplarında, ocaklarının tarihine ve pratiklerine dair çeşitli belgeler bulunmakla beraber bu belgelerin literatüre kazandırılmasına dair bir araştırma/çalışma yapılmamıştır. Bu bağlamda, Hacım Sultan Ocağının Hüseyinoğulları (Leğenuşağı/Leviuşağı) ailesi tarafından temsil olunan Karaca köyü koluna ait olan ve ocak mensuplarından Bektaş Özkolaçık vasıtasıyla tarafımıza ulaştırılan çeşitli belgelerin incelenmesi ile bu alanda bulunan bir boşluğun giderilmesine katkı sağlamanın yanı sıra dönemin dini yaşamını düzenleyen bazı uygulamalar ile inanç algısının anlaşılması bağlamında anlamlı sonuçlar elde edilebileceği değerlendirilmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada nitel araştırma/doküman incelemesi yöntemiyle, tarafımıza ulaştırılan belgeler arasında yer alan 1815 ve 1843 tarihli icazetnameler ile yazma bir biat-nâme Latin harflerine çevrilerle metin incelemesi yapılacak ve Hacım Sultan Velayetnamesinin Leğenzade Hüseyin Ağa tarafından 1898 yılında istinsah ettirilen bir nüshası tanıtılacaktır. Çalışmanın sonucunda ise bu ocağın tarihçesinden ve belgelerinden yola çıkılarak Bektaşîliğin 1826 yılında yasaklanması sonrası yaşanan gelişmeler değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Bektaşîlik, Hacım Sultan Ocağı, İcazetname, Biat Alma Usulü, Hacım Sultan Velayetnamesi.

Abstract

Koluvaçık Hacım Sultan (lived in 14th century) is one of the prominent caliphs of Hacı Bektaş Veli and assigned to guide people in Germiyan province. Although there are many rumors about the legendary life of him, the chronicles don't contain enough information about his historical personality and family. On the other hand, it is known that the families (*Hüseyinoğulları/Leğenuşağı/Leviuşağı*) who are descendants of *Koluvaçık Hacım Sultan*, have played an active role in the religious life of Aleppo Turkmens -especially the Karacalı obas since 16th century. Although the members of the Odjak have various documents related to the history and practices of the Odjak, there was no research/study contributing these documents to the literature. In this context, it is evaluated that by examining various documents meaningful results can be obtained in terms of understanding the perception of faith, as well as contributing to the elimination of a gap in this area. Therefore, I will focus on İdjâzas dated 1815 and 1843, a manuscript about initiation rituals applied in this Odjak and a Velâyetnâme of *Hacım Sultan*, was copied in 1898 with qualitative research and document inspection methods. In this context, I will translate into Latin letters and review the İdjâzas and document on initiation rituals and review the context of them, and introduce this newly discovered copy of the Velâyetnâme. As a result of the study, based on the history and documents of this Odjak, I will evaluate the events after the prohibition of Bektashism in 1826.

Keywords: Bektaşîhiyya, *Hacım Sultan's* Odjak, İdjâza, Initiation Rituals, Velâyetnâme of *Hacım Sultan*.

Giriş

Sözlükte (TDK, t.y.) "ateş yakılan yer" anlamına gelen ocak kelimesi, mecazi olarak soy anlamında da kullanılmaktadır. Türk kültüründe ateşin kutsanması Alevi ve Bektaşiliğe de aktarılmış (Ocak, 2015, ss. 241-253) ve bu inanç kapsamında meydana çıkan kutsal dede soyları "ocak" olarak adlandırılmıştır (Ocak, 2021, ss. 23-76; Akın, 2017, ss. 242). Bu ocaklardan birisi de Koluaçık Hacım Sultan'ın evlatları tarafından kurulan ve Hacım Sultan evlatlarını ifade eden Hacım Sultan Ocağı'dır. Koluaçık Hacım Sultan her ne kadar Uşak ilinde metfun olsa da Hacım Sultan Ocağı, 16. yüzyılda Hacı Bektaş Veli Dergâhı tarafından Karacalı obasını irşada görevlendirilen Hacım Sultan evlatlarının göçtüğü Malatya ilinin Yazihan ilçesine bağlı Karaca köyünün¹ mezarlarında tarih sahnesine çıkmıştır (Özmen, 2022, ss. 365-372). Ancak, Karacalı obasının 18. yüzyıl itibarıyla Karaca köyünde toplanmaya başlamasıyla Hacım Sultan evlatları da Karaca köyüne göçmüş ve Hacım Sultan Ocağının merkezi bu köy haline gelmiştir.

Koluaçık Hacım Sultan Ocağı mensuplarının² ifadelerine göre Karaca köyünün Hacım Sultan Ocağı'nın merkezi haline gelişi Seyyid Ahmet Dede'nin 18. yüzyılın ikinci yarısında bu köyü teşrifi ile gerçekleşmiştir. Seyyid Ahmet Dede, Karaca köyüne yerleşmeden önce bu köyün Ören, Dibiköy veya Çemiş mezarlarında yerleşik bulunmakta iken taliplerinin bu köyde toplanması üzere Karaca köyüne yerleşmiştir.³ Seyyid Ahmet Dede Karaca köyüne yerleştikten birkaç yıl sonra vefat etmiş ve civar obalar nezdinde büyük bir saygı ile takdis edilen Sümüksüz Hasan Türbesinde (Karacan, 2007, ss. 13-14); Sümüksüz Hasan'ın kabrine bitişik olacak şekilde (Özmen, 2022, ss. 388-389) sırlanmıştır.

1 Karaca köyü, Dulkadiroğulları Beyliği'ne bağlı olarak Anadolu'ya gelen ve kışlak olarak Antep-Halep hattında; muhtemelen Killik veya Kazıklı köylerinde, yazlak olarak da Malatya'da; muhtemelen ekinlik olarak kayıtlı Karacalar mezarında (Aksüt, 2020, ss. 314-315) konaklayan Halep Türkmenlerinin Karacalı obası (Sümer, 1972, ss. 297-299) tarafından kurulmuştur (Özmen, 2022, ss. 363-365). Karacalı obasının boy mensubiyeti hakkında farklı görüşler öne sürülse de Beydili boyuna bağlı bulunduğu genel olarak kabul görmektedir (Karacan, 2007, ss. 10; Özmen, 2022, ss. 363). Karacalı obasının bölgedeki mevcudiyeti daha önceki dönemlere uzasa da Karaca köyünün mevcut sahasında yerleşim Osmanlı devletinin 1691 tarihinde uyguladığı iskân politikası (Çelikdemir, 2001, ss. 22-38; Sümer, 1972, ss. 192-193; Bostancı Işık, 1998, ss. 101-106) sonrasında; 1690-1720 yılları arasına (Doğan, t.y., ss. 15) tekabül etmektedir. Karacalı obası bu dönemde ilk önce Antep-Halep hattındaki kışlak sahasına; iskân baskısının hafiflemesinden sonra da Karaca köyünün günümüzdeki mevkilerine adlarını veren köy ve mezarlara dağınık olarak yerleşmiştir. Ancak, yöredeki bazı aşiretlerin 16. yüzyıldan itibaren devam eden eşkıyalık faaliyeti (Akçadağ, 2012, ss. 58-61) nedeniyle oba mensuplarının, bu mezarların merkezi konumunda bulunan ve daha önce ekinlik olarak kullanılan Karacalar mezarında toplanması (Doğan, t.y., ss. 10-11) ile Karaca köyü ortaya çıkmıştır.

2 Sözlü kaynaklar ittifakla aynı hususta beyanatta bulunmuştur.

3 Seyyid Ahmet Dede'nin Karaca köyünün bahsedilen mezarlarında kısmen yerleşik yaşama geçen ilk atası ise Şeyh Cüneyt olarak bilinmektedir (Özmen, 2022, ss. 388). Şeyh Cüneyt'ten sonra, sırasıyla ve evladiye usulüne göre posta oturan Seyyid Bektaş, Seyyid İbrahim, Seyyid Haydar, Seyyid Şah (Şeyh) Hüseyin ve Seyyid Ahmet Dede de bu saha da kısmen yerleşik bir yaşam sürmüştür; Seyyid Ahmet Dede dönemine kadar bu saha yazlak olarak kullanılmıştır. Bu silsilede yer alan Seyyid Ahmet Dede'nin 1783 tarihli, Seyyid Haydar Dede'nin ise 1739 tarihli icazetnameleri Baki Yaşa Altınok arşivinde yer almaktadır.

Seyyid Ahmet Dede vefat ettiğinde hayatta kalan tek oğlu Hüseyin'in küçük yaşta olması, dini hizmetin yerine getirilmesi bağlamında muhipler içinde büyük bir kargaşaya sebebiyet vermiştir (Özmen, 2022, ss. 390-391). Koluaçık Hacım Sultan Ocağı mensuplarının⁴ aktarımına göre, köyün büyük ailelerinin kararıyla Karacalı obasından Molla Haydarlı ailesine mensup Molla Veli isminde tarikat geleneğine aşına bir kişi, zaruret hali sebebiyle Seyyid Ahmet Dede'nin postuna vekâleten oturtulmuştur. Bu görevi üstlenme karşılığında arazilerini aile üyelerine hibe edip Basak köyüne göç eden Molla Veli, 1790 yılında bu ocağın Basak köyü kolunu kurmuştur (Yıldırım, 2021). 19. yüzyılın ilk çeyreğinde vefat eden Molla Veli'nin Seydahmet (Baboğ) Dede ve Vahap (Maha) Ağa adlarında iki oğlu olmuş; Seydahmet (Baboğ) Dede, babasından sonra posta oturarak uzun yıllar hizmette bulunmuştur (Yıldırım, 2021). Seydahmet (Baboğ) Dede'nin evlatları ise bu kolu Başkınık, Güvenç ve Fethiye gibi civar köylere taşımıştır (Yıldırım, 2021).

Koluaçık Hacım Sultan Ocağı mensuplarının⁵ aktarımına göre, Seyyid Ahmet Dede oğlu Seyyid Hüseyin Dede yetişip evladiye hakkı olduğu üzere babasından kalan posta oturmuş. Ardından Seyyid Hüseyin Dede'nin temsil ettiği Karaca köyü kolu ile Seydahmet (Baboğ) Dede'nin temsil ettiği Basak/Başkınık köyü kolları arasında münakaşalar yaşanmış ve Basak/Başkınık köyü kollarının irşat yetkisi talip nezdinde tartışma konusu olmuştur.⁶ Seydahmet (Baboğ) Dede'nin 1844 yılında vefatı üzere Molla Bektaş tarafından yazılan ağıttaki

*"İblis'e uyanlar özün çevirdi
İkrarından döndü sözün çevirdi
Yüzü kara talip yüzün çevirdi
Ney idi isyanı Baboğ Dede'nin" (Basak Köyü Sitesi, 2007)*

kitasından da izlenebileceği gibi bu tartışmaların bir sonucu olarak Hacım Sultan Ocağı taliplerinin büyük çoğunluğu Karaca köyü kolunda toplanmış⁷ ve Seyyid Hüseyin Dede'ye tecdit-i biatte bulunmuştur.

4 Sözlü kaynaklar ittifakla aynı hususta beyanatta bulunmuştur.

5 Sözlü kaynaklar ittifakla aynı hususta beyanatta bulunmuştur.

6 Hacım Sultan Ocağının Basak ve Başkınık köyü kollarından gelen dedelerin aktarımına göre, bu aileler Karacalı obasını Malatya'ya taşıyan Firuz Bey oğlu Karaca Bey'in soyundan gelmektedir (Karacan, 2020). Aynı kaynaklara göre, Uşak'taki Hacım Sultan Dergâhından gelen "Kara Hacı Baba" adındaki bir dedeye bağlı olan bu aile, bu dededen "el almak" suretiyle dedelik yapma yetkisi kazanmıştır (Karacan, 2020). Ancak, bu aktarımlarda yer alan iddialar anakronik ve manipülatif kurgularının yanı sıra Firuz Bey'in ve ailesinin hakkında içerdiği bilgiler bakımından arşiv kayıtlarıyla da tezat oluşturmaktadır (Sümer, 1972, ss. 298-306). Ayrıca, Kara Hacı Baba, Karaca Hacımlı (Karacalı obasını irşat eden Hacım Sultan evlatları) ailesinden/ocağından gelen mürşidi/babayı ifade eden bir kullanım olmakla beraber, bahsedilen dönemde türetilen söylencelerde ve bu söylencelerden yola çıkılan derlemelerde anonim bir şahsiyet olarak kişileştirilmiş; hatta doğrudan Hacım Sultan'ın oğlu olduğu öne sürülmüştür (Aksüt, 2023). Dolayısıyla, bahsedilen iddiaların güvenilirliği değerlendirilemeyecek/kabul edilemeyecek kadar düşüktür.

7 Ancak, Karacalı obasından gelen ve Karaca köyünde yerleşik ailelerin bir kısmı, aralarındaki akrabalık bağına ve karşılıklı anlaşmalarına istinaden Molla Veli evlatlarına verdikleri ikrarı sürdürmüş ve Seyyid Hüseyin Dede ile evlatlarının dedeliğini kabul

Ocak taliplerinin Seyyid Hüseyin Dede'nin tarafında yer almasının ve Hacı Bektaş Veli Dergâhının Karaca köyü koluna (Hüseyinoğulları/Leğenuşağı/Leviuşağı kolu) destek sunmasının bir sonucu olarak Seydahmet (Baboğ) Dede'nin mürşit değiştirerek Hacı Bektaş Veli Dergâhından koştığı ve Avuçan Ocağı grubunda yer alan Seyit Temiz Ocağına bağlanarak Kızılbaş erkânı yürütmeye başladığı aktarılmaktadır.⁸ Bu mürşit değiştirme hadisesinin bir nedeni olarak da Hacı Bektaş Veli Dergâhının meşihatında bulunan Hamdullah Çelebi'nin Basak köyü kolundan bazı dedelere icazetname vermemesi ve bazı davranışları nedeniyle bedduada bulunması (Yıldırım, 2021) gösterilmektedir.⁹ Basak köyü kolunun kurucusu Molla Veli'den sonra Hacı Bektaş Veli Dergâhından icazetname aldığı belirtilen Seydahmet (Baboğ) Dede'nin (Yıldırım, 2021) ilerleyen zamanlarda mürşit değiştirdiği, Hekimhanlı Sadık Baba tarafından düzülen methiyede yer alan

*"Er kaddi kamet kaşları keman
Erişmiş kemale dur döker duhan
Sultan Seyit Temiz destinde deman
Hacım Sultan Mevali'dir Seydahmet"* (Aksüt, 2020, ss. 313)

kıtasından da izlenebilmektedir.

Hacım Sultan Ocağına dair bahsedilen kaynakların tetkiki ile irşat görevinin Hacım Sultan soyundan gelen ailelerin dışına çıkmasıyla yaşanan kırılmalar neticesinde farklı mürşitlere bağlı olarak farklı süreklileri uygulayan farklı ailelerin sübjektif değerlendirmelerine dayalı sonuçlar elde edildiği görülmektedir. Ayrıca, bu ocağa dair araştırmalar ve yayımlanan çalışmalar, ocağa ait belgeleri içermemesi ve çeşitli kaynaklardan derlenen söylenceleri aktarmakla sınırlı kalması bakımından bu ocağın tarihinin ve dini uygulamalarının anlaşılmasına yeterli katkıyı sağlayamamıştır.

etmemiştir. Sözlü kaynakların ittifakla beyanına göre, bu tutumun en önemli nedeni Seyyid Ahmet Dede'den kalan arazilerin paylaşılması meselesidir. Zira, Seyyid Ahmet Dede'nin vefatı sonrası oğlunun da yaşamayacağı varsayımıyla varisi kalmayacak arazilerin Molla Haydarlı ailesi tarafından bölüşülmesi kararlaştırılmıştır. Seyyid Hüseyin Dede'nin hayatta kalarak arazilerine sahip çıkması bu paylaşım tasarısını bozduğu için Seyyid Hüseyin Dede ve ailesine yönelik bu tür şayialar türetildiği ifade edilmiştir.

8 Günümüzde Hacım Sultan Ocağı'nın taliplerine hizmet eden dedelerin bir kısmının Seyit Temiz Ocağına bağlı olması (Yıldırım, 2021) nedeniyle araştırmacılar tarafından Hacı Bektaş Veli Dergâhına bağlılığını koruyan Karaca köyü kolu (Hüseyinoğulları/Leğenuşağı/Leviuşağı) dedelerinin yakın zamanda mürşit değiştirerek Hacı Bektaş Veli Dergâhına bağlandıkları (Aksüt, 2020, ss. 313-314) çıkarımı yapılmaktadır. Ancak, bir kısmı Baki Yaşa Altınok'un şahsi arşivinde yer alan ve en eskisi 1666 yılını gösteren icazetnameler ile muhtelif kollardan gelen dedelerin aktarımlarına (Özmen, 2022, ss. 433; Yıldırım, 2021) göre Hacım Sultan Ocağı çatısında yer alan tüm kollar 19. yüzyılın ilk çeyreğine kadar Hacı Bektaş Veli Dergâhına bağlı bulunmakta iken çeşitli nedenlerde Seydahmet (Baboğ) Dede (ö.1844) ve bir kısım evladı mürşit değiştirerek Seyit Temiz Ocağına bağlanmıştır (Yıldırım, 2021). Karaca köyü kolunun Hacı Bektaş Veli Dergâhına bağlılığını koruması ve pençe-tarık saflaşmasında (Çakmak, 2018, ss. 143-151) Şah İsmail'e bağlılığın bir göstergesi olan tarık (Yıldırım, 2020, ss.108) karşıtı cephede yer alması nedeniyle bu ve benzeri şayiaların türetildiği; hatta Leğenuşağı ailesinde son dönemde yaşamış birkaç kişi hariç kimsenin dedelik yapmadığı yönünde tarihi gerçeklikten kopuk düşmanca kurgular (Karacan, 2020) yayımlandığı aktarılmıştır.

9 Bu hususta tutulan bir tutanak Baki Yaşa Altınok arşivinde yer almaktadır.

Bu çalışmada ise Hacım Sultan Ocağının Karaca köyü koluna (Hüseyinoğulları/Leğenuşağı/Leviuşağı kolu) ait olup bu ocağın mensuplarından Bektaş Özkolaçık'ın mahfuzatında bulunan ve başta Hacım Sultan Ocağı'nın tarihi ile dini uygulamalarının anlaşılmasına; dolaylı olarak da Bektaş tarih yazımına katkı sağlayacağı değerlendirilen çeşitli belgeler incelenecektir. Bu kapsamda, 1815 ve 1843 yıllarında düzenlenen iki adet icazetname ile Hacım Sultan Ocağının Karaca köyü kolunda uygulanan biat alma erkânına dair bir yazma Latin harflerine çevrilerek metin incelemesi yapılacaktır. Ayrıca, bu ocağın mensuplarından Hüseyin İnan'ın mahfuzatında bulunan ve bir kopyası tarafımıza ulaştırılan Hacım Sultan Velayetnamesinin Karaca köyü kolu dedelerinden Leğenzade Hüseyin Ağa tarafından 1898 yılında istinsah ettirilen ve daha önce yayımlanmamış bir nüshası ile bu nüshanın yer aldığı ciltte bulunan diğer eserler tanıtılacaktır.

1. Seyyid Hüseyin Dede'ye Verilen 1815 ve 1843 Tarihli İcazetnameler

İzin belgesi, diploma, yeterlilik belgesi gibi anlamlara gelen icazetname, tekke literatüründe irşat vazifesini üstlenmeye ehil kişilerin bağlı oldukları tarikattan aldıkları izni ifade etmektedir. Bu yazılı izin belgesine sahip mürşitler; "baba", "dede", "şeyh", "halife" vb. unvanlarından/makamlarından kendileri için uygun görüleni kullanarak bağlı oldukları tarikatın usulüne göre tarikata yeni mürit kabul etme, müritlerine seyr-i sülûk gösterme ve diğer tarikat erkânlarını yürütme yetkisini kazanmaktadır (Noyan, 2010, ss. 435-444; Alkan, 2015, ss. 39-40).

Bektaşî tarikatında da irşat yetkisine sahip tarikat mensuplarının bu yetkisini belgelemek üzere farklı türde icazetnameler düzenlenmiş ve merkez dergâhta düzenlenen icazetnameler dergâhın meşihatında bulunan çelebiler tarafından onaylanmıştır (Soyyer, 2008; Özlü, 2014, ss. 511-517). 1826 yılında Bektaşîliğin yasaklanması sonrasında çelebilerin resmi görevi sonlandırılrsa da (Maden, 2020, ss. 256) bu ailenin meşihatta mutlak yetkili olduğu hususu dedegân kolu tarafından kabul edilmiş ve bu kolda yer alan aileler çelebilerden icazetname almaya devam etmiştir. Dedegân kolundan örgütsel bağlamda ayrışan babagân kolu ise dedebabalık makamını ihdas ederek bu makama seçilen halifenin gayri resmi meşihatını kabul etmiş (Maden, 2020, ss. 260) ve icazetnamelerini bu makama onaylatmıştır (Noyan, 2010, ss. 435-458).

Bu bölümde incelenecek icazetnameler ise çelebiler tarafından Hacım Sultan Ocağı'nın Karaca köyü kolu dedelerinden Seyyid Ahmet Dede oğlu Seyyid Hüseyin Dede namına 1815 ve 1843 yıllarında düzenlenmiştir. 1780'li yılların başında dünyaya gelen Seyyid Hüseyin Dede, aile mensuplarının hafızalarında taşınan söylencelere göre, küçük yaşta yetim kalmış ve Karacalı obasından Molla Haydarlı ailesi tarafından himaye edilmiştir. Ancak sağlanan imkânların yetersizliği nedeniyle Hüseyin'in güçten düştüğünü gören bazı köylüler, kıslamak üzere Hekimhan'dan kalkıp Karaca köyünün günümüzde "Halepyolu" olarak bilinen mevkiî üzerinden Antep'e göçen bir obaya Hüseyin'i teslim

etmiş ve Antep'teki Kazıklı aşiretine¹⁰ ulaşmasını sağlamıştır. Babasının taliplerinden olan Kazıklı aşiretinin himayesine giren Hüseyin, aşiretin maddi-manevi desteği ile yetişip Hacı Bektaş Veli Dergâhından 19. yüzyılın başlarında evladiye hakkı üzere hilafet almıştır. Seyyid Hüseyin Dede bu görevden sonra Karaca köyüne dönmüştür. Hacı Bektaş Veli Dergâhının kapatılıp inanç önderlerinin tahkikata uğradığı 1826 yılında (Maden, 2020, ss. 80) bu ocağın postunda oturan Seyyid Hüseyin Dede, Hacı Bektaş Veli Dergâhının bölgede etkin bir temsilcisi olmuş ve yaşamı toplumun ortak belleğinde günümüze kadar taşınmıştır. 19. yüzyılın ilk yarısının sonlarında vefat eden Seyyid Hüseyin Dede'nin Ahmet, Cuma, Haydar, Hüseyin, Mehmet adında beş oğlu olmuş ve soyu bu evlatlarından yürümüştür. Hacım Sultan Ocağı'nın Karaca köyü kolunu oluşturan bu aile, aile fertlerinin Keban Nüfus Müdürlüğünden aldıkları Osmanlı dönemi nüfus kayıtlarında "Hüseyinoğulları" olarak yer almakla beraber Seyyid Hüseyin Dede'nin lakabına istinaden Leğenuşağı ve Leviusağı olarak da anılmıştır.

Bu bölümde, Seyyid Hüseyin Dede'ye 1815 ve 1843 yıllarında Hacı Bektaş Veli Dergâhı tarafından verilen icazetnameler incelenecektir. Bu icazetnamelerin dönemin dini yaşamını düzenleyen bazı uygulamalar ile inanç algısını yansıtmalarının yanı sıra 1826 yılında Bektaşiliğin yasaklanması sonrası meşihatına gayri resmi bir şekilde devam eden çelebilerin uyguladığı örgütlenme modeline dair izler taşıdığı değerlendirilmiş; bu amaçla, Latin harflerine aktarılan¹¹ icazetnamelerin metin incelemesi yapılarak bu konuda yapılan çalışmalara katkı sağlanması amaçlanmıştır.

1.1. 1815 Tarihli İcazetname

Koluaçık Hacım Sultan Ocağı mensuplarının¹² aktarımlarına göre, 19. yüzyılın başında Hacı Bektaş Veli Dergâhından evladiye usulüne göre icazetname (hilafetname) olarak Hacım Sultan Ocağı taliplerinin irşat görevini üstlenen Seyyid Hüseyin Dede, bu vazifesini yerine getirdiği müddet boyunca Hacı Bektaş Veli Dergâhı ile irtibat halinde olmuş ve bu irtibatı ile görevinin devamını tevsik etmek üzere yenileme icazetnameleri almıştır. Bu icazetname ise Seyyid Hüseyin Dede'nin 25 Muharrem 1230 tarihinde dergâha yapmış olduğu bir ziyaret sırasında düzenlenmiştir (Ek 1'e bakınız).

Besmele ile başlayan icazetname, kısa bir hamdele bölümü ve tarikatın kurucusu olan Hacı Bektaş Veli'ye övgü ile devam etmiştir. Bu kısımdan sonra, icazetname alan kişinin irşat yetkisinin kaynağı açıklanmaktadır.

10 Kazıklı aşireti, günümüzde Gaziantep ilinin Şehitkamil ilçesine bağlı Aşağı Kazıklı köyünde yerleşik bulunmaktadır. Ocak mensuplarının aktarımına göre, Seyyid Hüseyin Dede bu aşiretin beyine duada bulunup evladı olmasına vesile olur. Seyyid Hüseyin Dede'nin aşiretin beysiz kalmaması için ettiği duadan sonra aşiretin "Kazıklı" adıyla anıldığı aktarılmaktadır (Özmen, 2022, ss. 392-393). Seyyid Hüseyin Dede'nin çocukluğunda bu aşiretten himaye görmesi ve ilk evliliğini bu aşiretten yapması; ayrıca aşiretin beyinin evladının olmasına vesile olması nedeniyle Kazıklı aşireti ile Hüseyinoğulları ailesi mürşitlerinin yakın ilişkilerinin son dönemlere kadar devam ettiği ifade edilmiştir.

11 Söz konusu icazetnamelerin okunmasında yardımcı olan Baki Yaşa Altınok'a teşekkürlerimizi sunarız.

12 Sözlü kaynaklar ittifakla aynı hususta beyanatta bulunmuştur.

Buna göre, Seyyid Hüseyin Dede, Karacalı obasını irşat ederek Hacı Bektaş Veli Dergâhının buradaki gözü (nazargâhı) olan Hacımlı ailesinden¹³ (Hacımlı Sultan soyundan) gelmek ve Seyyid Ahmet Dede'nin oğlu olmak suretiyle irşada yetkili kılınmaktadır.

İcâzetnamenin son bölümünde ise Seyyid Hüseyin Dede'nin Hacı Bektaş Veli'nin türbesini ziyaret ettiği ve meşihatta bulunan Hacı Bektaş Veli Dergâhı çelebisinin safa nazarını aldığı; dolayısıyla irşat vazifesini yerine getirmesinde bir mahsur bulunmadığı belirtilmekte ve talibin icâzetname sahibine bu hususta biat etmesinin kendilerine manevi olarak kurtuluş sağlayacağı tavsiye edilmektedir.

Söz konusu icâzetname, Feyzullah Çelebi'nin mührü ve düzenleme tarihi ile son bulmaktadır. İcâzetnameyi düzenleyen Feyzullah Çelebi, Hacı Bektaş Veli Dergâhının şeyhi ve seccadenişini olup 1824 yılında Afşar kabilesi Mir Aşireti Beyi Baltalıoğlu İbrahim Bey ve adamları tarafından şehit edilmiştir (Maden, 2017, ss. 345). Bu elim hadiseden sonra Şehit unvanı ile anılan Feyzullah Çelebi'den kalan meşihat makamına oğlu Hamdullah Çelebi atanmıştır (Erdüğan, 2018, ss. 203).

1.1.1. 1815 Tarihli İcâzetnamenin Lâtin Harfleri ile Yazılışı

"Bismillahirrahmanirrahim

Elhamdüli'l-lahi'l-lezi zeyyene semae suduri'l-arifin bi-kevakib esrari'l-hakayik ve'l-irfan ve nevvere mişkate kulubi's-salikin bi-envaril hidayeti ve'l-likan ve's-salatu ve's-selamu ala seyyide'l-enbiya ve'l-mürselin ve ala alel-masumin alet-tayyibin alet-tahirin gevheri zerta cedarat hakikatı efser ziyuri şer-i irat melek keramet zübde-i sülâletin ümmetin-nebiyya ve kudematil

13 Hacım Sultan Ocağı'nın Karaca köyü kolu dedeleri, icâzetnamede yer alan ve dergâhın nazargâhı (gözü) olarak nitelenen "Kara Hacı Baba" adının "Karacalılar üzerine gönderilen Hacımlıları (Karacalılar içindeki Hacımlıları); yani Koluaçık Hacım Sultan evlatlarını/ocağını" ifade ettiğini; Kara Hacı adının Karaca Hacımlı'dan dönüştüğünü aktarmaktadır. Bilindiği gibi, Aleviliğin ve Bektaşiliğin teşekkülünde bu inancı, boylar ve bu boylara bağlı obalar/ oymaklar şeklinde örgütlenen Türkmen topluluklarına (Sümer, 1972, ss. 201-204) taşıyan dervişler (Köprülü, 1976, ss. 1-3; Yıldırım, 2019, ss. 38-44) irşat ettikleri obanın adıyla anılmıştır (Aksüt, 2006, ss. 24-28). Bu bağlamda, Eski Anadolu Türkçesi kullanım özellikleri (Aksüt, 2006, ss. 24-28) dikkate alındığında, tarihi süreçte Karaca Hacımlı'nın Karaca Hacı'ya, Karaca Hacı'nın da Kara Hacı'ya dönüşmesi olasıdır. Gül Mustafa (d.1805) mahlaslı Karacalı bir aşığın deyişindeki "Ali Seydi, Seyd İbrahim, Karaca Hacı / Eşiğine yüzü sürün durnalar" (Karaca Köyü Sitesi, 2022) kıtasında "Kara Hacı" adının "Karaca Hacı" olarak yer bulması da bu aktarımı desteklemekte ve dönüşümü somut olarak göstermektedir. Ayrıca, Koluaçık Hacım Sultan'ın "Hacımlı" adını almasının, ailesinin bulunduğu Kırşehir'e bağlı Karaoğuz/Hacımlı köyünden kaynaklandığı (Dalkıran, 2007, ss. 388) dikkate alınırsa "Hacımlı" ibaresinin kullanımı anlam ifade edecektir. Yine de bu kullanımın zaman içinde eskimesi ve anlaşılmasının zorlaşması nedeniyle Hamdullah Çelebi dönemi sonrasında bu kullanım terk edildiği ve Hacı Bektaş Veli Dergâhına bağlı dedegân kolunda "ocak" ibaresinin kullanımının yaygınlaşmasına (Yaman, 2011, ss. 52) paralel olarak icâzetnamelerde doğrudan "Hacımlı Sultan Ocağı" ibaresinin kullanıldığı ifade edilmiştir. Hacım Sultan Ocağı dedelerinden Haydar Kuşdoğan'a 18.02.1997 tarihinde verilen icâzetnameye şerh düşülen eski icâzetnamelerin tarafımızla paylaşılan kısmı çeviri yazıları da bu dönüşümü göstermektedir. Buna göre, Hamdullah Çelebiden sonra Karaca köyü kolundan gelen dedelere (Mehmet Efendi, Hamza Ağa, Göğ Hüseyin, Mehmet Mahir Efendi) düzenlenen icâzetnamelerde istisnasız olarak "Hacımlı Sultan Ocağı" ifadesi kullanılmıştır.

evliya-i evrenge vilayet ve sadrı-arayı encümeni kutbiyet mahmuri't-tarikat ve'l-hakikat efsar Serçeşme-i velayeti cediti âlâmımız kutbü'l-arifin gavsi'l-vasilin el-Hac Bektaş Veli kuddise sırrehü'l-ala ve'l-celi el-Horasanî efendimiz hazretlerinin tarikatı aliyesine müntesip nazargâhlarından Kara Hacı Baba evlatlarından Seyyid Ahmet Baba oğlu Seyyid Hüseyin Baba aziz müşarünileyh efendimizin dergâh türbeyi münevverlerini tavaf ve ziyaret edip safa nazar dua olunup yedine icazetname verildi taliban muhibban ehl-i iman mumailiyh Hüseyin Baba'ya tarikat-ı Muhammed-i aliye üzere inkiyad eyleyüp şefaati enbiyâ-i mürselin (...) ve himmet-i evliya-i aizze-i kirama nail olalar. Vesselâm âlâ min ittabaa'l-Huda.
Efkarü'l-Vera Hadümü'l-Fukara e's-Seyyid e'ş-Şeyh Feyzullah min Evladı Hacı Bektaş Veli Seccadenişin.

Mühür:

(...) Seyyid Feyzullah bin Bektaş bin Hacı Bektaş Veli (...)
Sene 25 Muharrem 230"

Arka Sayfa (Ek 2'ye bakınız):

"Hacım Sultan evlatlarından Seyyid Hüseyin nam-ı diğeri Levi Dede'nin icazetidir."

1.1.2. Günümüz Türkçesine Sadelleştirilmiş Çevirisi

"Esirgeyen ve bağışlayan Allah'ın adıyla,
Âriflerin bağrını hakikat sırrı ve irfan ile süsleyen, bu yolda ilerleyenlerin gönüllerini hidayet nuru ile nurlandıran Allah'a hamd olsun. Salât ve selam nebilerin ve gönderilmişlerin efendisine ve masumlara ve arınmışlara olsun. Kıymetli bir cevher, hakikat tacı, peygamber sülalesinden olan ve gerek hakikatte gerek zahirde birçok üstün vasfı bulunup tarikatın kurucusu ve evliyanın serçeşmesi olan ceditimiz Horasanlı Hacı Bektaş Veli'nin -Allah sırrını kutsasın- tarikatına bağlı olan ve tarikatın sırlarına vakıf Kara Hacı Baba evlatlarından Seyyid Ahmet Baba oğlu Seyyid Hüseyin Baba, Hacı Bektaş Veli'nin dergâhını ve türbesini ziyaret etmiş ve temiz bakışımız ile duamızı almış ve eline bu icazetname verilmiştir. Dergâha bağlılar ve saygı duyanlar, Hüseyin Baba'ya tarikat usulüne uygun olarak itaatte bulurlarsa peygamberimizin bağışlamasına ve büyük tanrı dostlarının yardımına erişeceklerdir. Hakka tabi olanın peşinden gidenlere selam olsun!
Yaratılmışların en fakiri, Fakirlerin hizmetkârı, Hacı Bektaş Veli evlatlarından Seyyid Şeyh Feyzullah, Seccade sahibi şeyh.

Mühür:

(...) Hacı Bektaş Veli soyundan Bektaş oğlu Seyyid Feyzullah (...)
Sene 7 Ocak 1815"

Arka Sayfa:

"Hacım Sultan evlatlarından Levi olarak da bilinen Seyyid Hüseyin Dede'nin icazetidir."

1.2. 1843 Tarihli İcazetname

Seyyid Hüseyin Dede'nin tarafımıza iletilen ikinci icazetnamesi (Ek 3'e bakınız) ise 1843 yılında düzenlenmiş olup 1815 tarihli icazetnamesi ile benzer şekil ve içerik özelliklerini taşımaktadır. Ancak, bu icazetnamenin Hacı Bektaş Veli Dergâhının kapalı ve Bektaşiliğin yasak olduğu bir dönemde, dergâhın sürgüne gönderilen son şeyhi olan Hamdullah Çelebi tarafından düzenlenmesi söz konusu icazetnameyi farklı bir konuma taşımaktadır. Zira bu icazetname içinde yer alan bazı bilgiler ve icazetnamenin ana metni dışına kaydedilen/şerh düşülen hususlar Bektaşiliğin dedegân kolunun bu dönemdeki yapılanmasına dair izler taşımaktadır.

1815 yılında düzenlenen icazetname gibi Seyyid Hüseyin Dede'nin Hacı Bektaş Veli Dergâhına senelik hizmetini tamamlaması üzerine düzenlenen ve irşat görevinin devam ettiğini vurgulayan bu icazetname, 1815 tarihli icazetnameden Seyyid Ahmet Dede ve Seyyid Hüseyin Dede için kullanılan unvan bakımından ayrılmaktadır. 1815 tarihli icazetnamede irşat salâhiyetini soydan alan ve evladiye usulüne göre posta oturan Seyyid Hüseyin Dede için "baba" unvanı kullanılırken bu icazetnamede "dede" unvanının kullanımı tercih edilmiştir. Bu tercihin nedeni ise icazetnamenin ana metni dışına düşülen "Dedegân yedine verilen emri icazetnamedir" şerhi ile açıklığa kavuşturulmuştur (Ek 4'e bakınız).¹⁴

Amasya'da sürgünde bulunan ve 1842 yılında Hacıbektaş'a dönmesine müsaade edilen (Maden, 2020, ss. 92) Hamdullah Çelebi tarafından mühürlenmiş bu icazetnamede, Hamdullah Çelebi'nin unvanı yazılırken resmi bir görev ifadesi olan "şeyh" unvanı kullanılmamıştır. Ancak, göreve başladığı dönemde haklattığı değerlendirilen mührü ise değiştirilmemiş ve mühürde yer alan "şeyh" unvanı korunmuştur. Söz konusu icazetname, Hamdullah Çelebi'nin bu mührü ve düzenlenme tarihi olan 11 Rebiyülahire 1259 kaydı ile sonlanmaktadır.

1.2.1. 1843 Tarihli İcazetnamenin Lâtin Harfleri ile Yazılışı

"Bismillahirrahmanirrahim

Elhamdü'lî-lahî'l-lezi zeyyene semae sudurî'l-arifin bi-kevakib esrari'l-hakayik ve'l-irfan mişkate kulubi's-salikin bi-envaril hidayeti ve'l-likan ve's-salatu ve's-selamu ala seyyide'l-enbiya ve'l-mürselin ve ala alel-masumin alet-tayyibin alet-tahirin gevheri zerta cedarat hakikatı efser ziyuri şer-i irat melek keramet zübde-i sülâletin ümmetin-nebiyya ve kudematil evliya-i evrenği vilayet ve sadrı-arayı encümeni kutbiyet mahmuri't-tarikat ve'l-

¹⁴ Günümüzde "baba" unvanıyla görevlendirilen Bektaşî mürşitleri, bu görevi soy bağı ile değil; erbabiye usulüne göre seçilmek suretiyle üstlenmektedir (Gümüšoğlu, 2017, ss. 51; Noyan, 2010, ss. 397-400). Hâlbuki 1815 tarihli icazetnamede "baba" unvanı kullanılmasına rağmen bu icazetnamenin sahibinin seyit olduğu, babasının da irşat makamında bulunduğu ve bu irşat silsilesinin evladiye usulüne göre Karacalı obasının irşada görevlendirilen Hacimlilara uzandığı bilgisi yer almaktadır. Bu durumda, icazetnamenin tanzim edildiği dönemde "baba" unvanının soydan gelen ve günümüzde "dede" olarak anılan mürşitler tarafından da kullanıldığı anlaşılmaktadır. Not: Bu icazetname ile aynı dönemde (1822 yılında) Koçu Baba Ocağına mensup bir ocakzade için düzenlenen icazetnamede de (Sakarlı, 2022, ss. 237) "baba" unvanı kullanılmıştır. Bu örneklerin sayısı artırmak mümkündür. Bektaşilikte mürşit kavramına ve bu kavramı karşılamak üzere kullanılan nitelermelere dair detaylı bilgi için bkz. Soyger (2008).

hakikat efser Serçeşme-i velayeti cediti âlâmımız kutbü'l-arifin gavsî'l-vasilin el-Hac Bektaş Veli kuddise sırrehü'l-ala ve'l-celi efendimiz hazretlerinin tarikatı aliyesine müntesip nazargâhlarından Kara Hacı Baba evlatlarından Seyyid Ahmet Dede oğlu Seyyid Hüseyin Dede aziz müşarünileyh efendimizin merkadı münevverlerini tavaf ve ziyaret edip safâ ve nazar dua olunup yedine icazetname verildi tabian mumaileyh Hüseyin Baba'ya inkiyad eyleyüp şefaati enbiyâ-i mürselin ve himmet-i evliyâ-i kiramına nail olalar. Vesselâm âlâ min ilmil Hudâ.
Hadümü'l-fukara E's-seyyid e'l-hac Mehmet Hamdullah Evladı Hacı Bektaş Veli Seccadenişin.

Mühür:

E'ş-şeyh Seyyid Mehmet Hamdullah
Sene 11 Rebiyülahire 259"

Arka Sayfa:

"Dedegân yedine verilen emri icazetnamedir."

1.2.2. Günümüz Türkçesine Sadeleştirilmiş Çevirisi

"Esirgeyen ve bağışlayan Allah'ın adıyla,
Âriflerin bağrını hakikat sırrı ve irfan ile süsleyen, bu yolda ilerleyenlerin gönüllerini hidayet nuru ile nurlandıran Allah'a hamd olsun. Salât ve selam nebilerin ve gönderilmişlerin efendisine ve masumlara ve arınmışlara olsun. Kıymetli bir cevher, hakikat tacı, peygamber sülalesinden olan ve gerek hakikatte gerek zahirde birçok üstün vasfı bulunup tarikatın kurucusu ve evliyanın serçeşmesi olan ceditimiz Hacı Bektaş Veli'nin -Allah sırrını kutsasın- tarikatına bağlı olan ve tarikatın sırlarına vakıf Kara Hacı Baba evlatlarından Seyyid Ahmet Dede oğlu Seyyid Hüseyin Dede, Hacı Bektaş Veli'nin türbesini ziyaret ve tavaf etmiş ve temiz bakışımız ile duamızı almış ve eline bu icazetname verilmiştir. Dergâha bağlıları Hüseyin Baba'ya itaatte bulurlarsa peygamberimizin bağışlamasına ve büyük tanrı dostlarının yardımına erişeceklerdir. Hakkın ilminden gidenlere selam olsun!
Fakirlerin hizmetkârı, Seyyid Hacı Mehmet Hamdullah, Hacı Bektaş Veli evladı, Soyuna dayanarak tarikatın başında bulunan.

Mühür:

Şeyh Seyyid Mehmet Hamdullah
Sene 11 Mayıs 1843"

Arka Sayfa:

"Dedegân kolundan gelenlere verilen icazetnamedir."

2. Hacım Sultan Ocağında Uygulanan Biat Alma Usulü

Sözlükte (TDK, t.y.) birisinin egemenliğini tanıma ve boyun eğme anlamına gelen "biat etme", tarikat literatüründe bir müridin mürşide intisabını ifade etmektedir (Noyan, 2010). Bilindiği gibi, tarikattan murat seyr-i sülûku tamamlayarak sırr-ı hakikate ermek ve kâmil insan

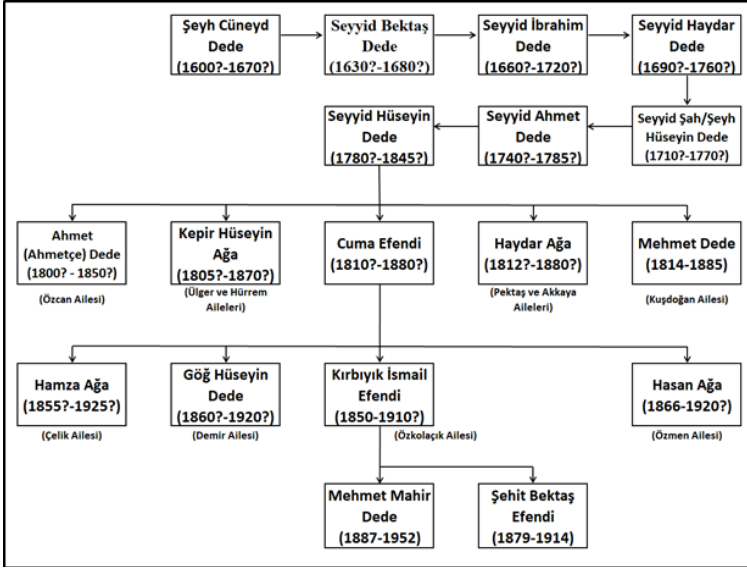
olabilmektir (Sunar, 1975, ss. 70-99). Bu niyette olan talibin, Kuran-ı Kerim'in "*Yedullah Ayeti*" olarak da bilinen Fetih Suresi'nin 48/10. ayetine istinaden bir kâmil mürşide başvurarak tarikata girmesi ve mürşidinin manevi terbiyesi ile irşat olması gerekmektedir (Keçeli, 2010, ss. 479; Noyan, 2010, ss. 34-35).

Bektaşilikte talibin tarikata kabulü, ayin-i cem olarak adlandırılan tören ile yapılmaktadır (Sunar, 1975, ss. 70-99). Nasip alma erkânı olarak da adlandırılan (Noyan, 2010, ss. 34) bu tören, Hacım Sultan Ocağı'nın ve taliplerinin dini yaşamında önemli bir yer tutmaktadır. Zira bu ocağın taliplerinin, "talip/muhip/ihvan" vasfını kazanmak üzere bu erkândan geçmesi zaruridir. Hacım Sultan Ocağı'nın Karaca köyü kolu dedeleri, biat alma usulünü düzenleyen erkânı Balım Sultan Erkânı'nın bir parçası olarak kabul etmekte ve erkânlarını bu şekilde adlandırmaktadır. Bu erkânın yazılı olarak günümüze ulaşan bir nüshası da 20. yüzyılın ilk yarısında postta oturan Mehmet Mahir Efendi tarafından istinsah edilmiştir.

Şekil 1: Mehmet Mahir Özkolaçık.

Mehmet Mahir Efendi, 1303/1887 yılında ailesinin ikinci çocuğu olarak Malatya, Yazıhan Karaca köyünde dünyaya gelmiştir. Babası "Kırbıyık" namı ile maruf İsmail Efendi (d.1266/1850), annesi ise Emine (d.1859) Hanımdır. İsmail Efendi, Hacım Sultan Ocağını Karaca köyüne taşıyan Seyyid Ahmet Dede'nin üçüncü batından torunu olup Hüseyinoğulları (Leğenuşağı/Leviuşağı) ailesinin mensubudur. Mehmet Mahir Efendi'nin ilk eşi evlendikten kısa bir süre sonra hastalık sebebiyle vefat edince ikinci evliliğini yapmış ve bu evlilikten 1921 yılında kızı Hatice, 1924 yılında ise oğlu Bektaş dünyaya gelmiştir. Ancak, oğlu küçük yaşta yakalandığı bir rahatsızlık sonucu vefat etmiştir. İkinci eşinin de vefatı üzerine Mehmet Mahir Efendi üçüncü ve son evliliğini akrabalarından Şehit Hüseyin Efendinin kızı Döndü Anayla yapmıştır. Son evliliğinden çocuğu olmamıştır. Mehmet Mahir Efendi, 1935 yılında Soyadı Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden sonra "Özkolaçık" soyadını almıştır.

Şekil 2: Hacım Sultan Ocağı Karaca Köyü Kolunun Mehmet Mahir Efendi'ye Kadar Özet Şeceresi.

Mehmet Mahir Efendi gençlik döneminde amcası Göğ Hüseyin Dede ve amcazadeleri Hüseyin Efendi tarafından babasının da arzusu uyarınca himaye edilerek tarikat adabını öğrenmiş, aynı zamanda köy imamı olan Hüseyin Efendi'den başta tefsir olmak üzere zahiri ilimleri tahsil etmiştir. Ayrıca, devlet erkânı ile dostane ilişkileri olan amcalarının meclislerinde hazır bulunmuş ve siyasi meselelerden haberdar olmuştur. İlk tahsilinin ardından gönlündeki aşkın artmasıyla Hacı Bektaş Veli Dergâhına varmış ve burada batını ilimlerde kendisini yetiştirmiştir. Mehmet Mahir Efendi, kendisinde istidat gören mürşidi Veliyeddin Çelebi tarafından verilen "Mahirî" mahlasını deyişlerinde kullanmış; bu mahlasın adıyla bir anılmasından dolayı adı "Mehmet Mahir" olarak kalmıştır. Mehmet Mahir Efendi'nin bu mahlas ile kaleme aldığı nefesleri cönküne kaydettiği; vefatı sonrası bu cönkün birkaç parçaya ayrılarak bölüşüldüğü aktarılmaktadır. İsmail Özmen (1998, ss. 67-72), yaklaşık 15 deyişinin yer aldığı bir parçayı transkripte ederek "*Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*" adlı eserinde yayımlamıştır.

1922 yılında posta oturan Mehmet Mahir Efendi, otuz yıl boyunca dedelik yapmış ve geçimini veraseten edindiği arazilerin gelirinden sağlamıştır. Mehmet Mahir Efendi'nin ihvanının büyük kısmı Dulkadiroğulları Beyliği bakiyesi Halep Türkmenleri tarafından Maraş/Elbistan (Aşağı Yapalak, Çıtlık ve Demirci), Sivas/Gürün (Külaif ve Yuva), Malatya/Hekimhan (Başören, Culfalı, Erdahan ve Tersehan), Malatya/Yazıhan (Eğribük, Fethiye ve Hilan), Gaziantep/Şehit Kamil (Aşağı Kazıklı) ilçelerinde kurulan köylerde mukim ailelerden oluşmaktadır.¹⁵ Mehmet

¹⁵ Bu köylerde farklı ocaklara bağlı talipler de bulunmaktadır. Ayrıca, Hacım Sultan Ocağı'nın muhtelif kollarına bağlı başka köy de bulunmaktadır.

Mahir Efendi, eşinin de bulunduğu bir kafile ile yılın belirli dönemlerinde bu köylere ziyarette bulunarak dedelik görevini yerine getirmiştir.¹⁶ Ayrıca, Hacı Bektaş Veli Dergâhından verilen göreve ve ihtiyaca istinaden Urfa/ Kısa, Maraş/Nurhak vb. bölgelerde de zaman zaman vekâleten meydan açmış ve ihvanın hizmetini görmüştür.

Şekil 3: Mehmet Mahir Efendi'nin Meydan Açığı, 1839 Yılında İnşa Edilmiş Oda ve Ocak Taşı.¹⁷

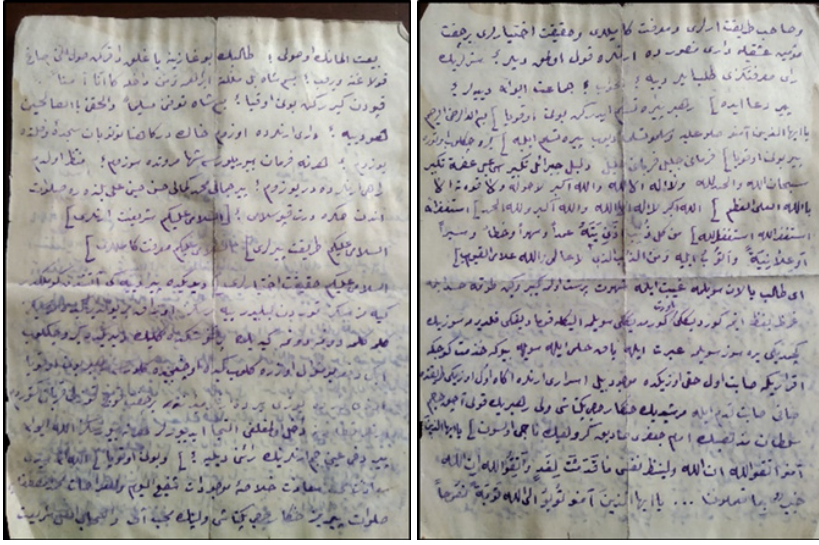
Mehmet Mahir Efendi, 1952 yılında bölgedeki Bektaşî ve bazı Alevî köylerini ziyaret eden Hacı Bektaş Veli Dergâhı çelebilerinden Hasan Hulki Rıza Ulusoy'a mihmandarlık yaparken Malatya ilinin Hekimhan ilçesine bağlı Başören köyünde hastalanmış ve zorlukla döndüğü köyünde 11 Şubat 1952 günü hakka yürümüştür. Mehmet Mahir Efendi'nin kalıbı, vasiyeti üzere Karaca köyünün girişinde bulunan Kaş mevkiinde; bir cephesi Elbistan'a, bir cephesi Hekimhan'a hâkim olan bir tepede sırlanır. Mehmet Mahir Efendi'nin vefat haberini Hacıbektaş'ta alan Hasan Hulki Rıza Ulusoy da üzüntüsünü ve taziyelerini iletmış; kabir şahidesine yazılmak üzere bir manzume göndermiştir.¹⁸ Ayrıca, ihvanından Fethiyeli Derviş Ali Güvercin tarafından bir ağıt yakılmış ve Döndü Ana'ya gönderilmiştir.

16 Mehmet Mahir Efendi'nin eşi Döndü Anayı da ana postuna oturtması, kadının Bektaşilikte yerini ve meydanda kadın-erkek farkının kalmadığına dair anlayışın bu dönemde canlılığını koruduğunu göstermesi bakımından kıymetli bir örnek teşkil etmektedir.

17 Cuma Efendi tarafından inşa ettirilen bu odanın ocak taşında "Lâ ilâhe illallah Muhammeden resûlullah" hatırı işlenmiş ve 1255 tarihi düşülmüştür. Ayrıca, on iki kuyruklu bir güneş motifi işlenmiştir.

18 Hüvelbaki - Doğum 1303 / Ölüm 11 Şubat 1952 - Hacısultanzade Mehmet Mahir Efendi
Aslı hanedandır, hem nesli tahir
Tarikat müftüsü idi, Mehmedi Mahir
Her ihvandan ümidim bir duadır
Bugün bana ise yarın sanadır

Pir-i Tarikata eyledi otuz sene hizmet
Hacı Bektaş Veli eyler ruhuna himmet
Mehmedi Mahir eyledi vefat
Hasan Hulkî diler Muhammed'den şefaaf

Şekil 4: Hacım Sultan Ocağı Karaca Köyü Kolunda Uygulanan ve Mehmet Mahir Efendi Tarafından İstinsah Edilen Biat Alma Usulünün 1. ve 2. Sayfaları.

İncelediğimiz biat alma usulü, Mehmet Mahir Efendi'den günümüze intikal eden 4 sayfa ve 65 satırdan müteşekkil Osmanlıca bir yazmada yer almaktadır (Şekil 4 ve 5'e bakınız). Mehmet Mahir Efendi'nin amcası ve selefi olan Göğ Hüseyin Dede'ye Ahmet Cemalettin Çelebi tarafından verildiği ve Göğ Hüseyin Dede'nin defterinden istinsah edildiği aktarılan bu erkânın daha büyük hacimli bir defterden koparıldığı anlaşılmaktadır. Bu bölümün, dönemin uygulamalarını anlamamız açısından tek başına yeterli olmayacağı aşikârdır. Ancak, bu erkânın incelenmesi ile bu hususta fikir sahibi olunabileceği gibi Bektaşiliğin babagân ve dedegân kolları arasında ortaya çıkan ayrışmanın 20. yüzyılın ikinci yarısındaki durumu hakkında bazı çıkarımlarda bulunulmasına katkı sağlanacaktır.

2.1. Biat Alma Usulünün Latin Harflerine Aktarımı

Biat Almanın Usulü: Talibin boğazına yağlık takarken sol elini sağ kulağına verip:

"Bismişah beyyinatun makamu İbrahim ve men dahalehu kane amina".¹⁹

Kapıdan girerken bunu okuya:

"Bismişah tevhid-i Müslimin ve'l-Hakk-ı ba e'l-Salihin. Hü!" diye. "Dar-ı Erenlerde özüm hak-i Dergâhına tutuban secde-i vuslatta yüzüm. Her ne ferman buyurulursa Şah-ı mürüvvette sözüm. Muntazır oldum rah-ı Erenlerdedir yüzüm. Pir cemali Muhammed Kemali Hasan Hüseyin Ali bülen de ra salavat!".

Ondan sonra dört kapı selamı:

"Esselamı Aleyküm Şeriat Erenleri, Esselamı Aleyküm Tarikat Pirleri, Esselamı

Aleyküm Marifet Kâmilleri, Esselâmı Aleyküm Hakikat İhtiyarları"

dediğinde, Pir diye ki:

"Ateşten gömlektir giyemezsiniz! Demirden leblebidir yiyemezsiniz! Uzak bir yoldur gidemezsiniz! Gelme, gelme! Dönme, dönme! Gidin bir düşünün de gelin."

dediğinde geri çekilip iki defa bu sual üzere gelip gide. Üçüncü de gelirse Rehber bunu okuya:

"Özü darda, yüzü yerde, Erenler meydanına, bir çift koç kuzulu kurban getirdim. Erenler katarına dâhil olmaklığı iltica ediyorlar. Her ne buyurursunuz, Allah Eyvallah!"

Pir dahi ayin-i cem erenlerinin rızasını dileye ve bunu okuya:

"Allah Allah! Seyyid-i saadat, muhibbi saadat, hulasa-i mevcudat, şefi-i el yulem ve'l arasat! Muhammedü'l Mustafa'ya salavat! Pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş Veli'nin muhibbanı ve ashab-ı ehl-i şeriat ve sahibi tarikat erleri ve marifet kâmilleri ve hakikat ihtiyarları! Bir çift mümin aşkıyla dar-ı Mansur'da Erenlere kul olmak diler. Sizlerin rey-i marifetinizi talep eyler."

diye. El cevap: Cemaat:

"Eyvallah"

diyeler. Pir dua ede. Rehber, Pir'e teslim ederken bunu okuya:

"Bismillahirrahmanirrahim! Ya eyyuhellezine amenu sallu aleyhi ve sellimu teslima"²⁰

deyip Pir'e teslim eyleye. Geri çekilip otura. Pir bunu okuya:

"Ferman-ı celil, kurban-ı Halil, delil-i Cebrail, tekbir-i İsmail üzere tekbir! Suphanallah ve elhamdüillallah ve la ilahe illallah ve Allahu ekber ve la havle ve la kuvvete illa ya Allah el celi al azim! Allahu ekber ve la ilahe illallah ve Allahu ekber ve Allahü'l hamd. Estağfurullah, estağfurullah, estağfurullah! Min külli zenbin ednebtetu emren ve sehven ve hataen ve sirren ev alaniyyeten ve etubu ileyh ve minez zenbi ellezi (...) alemi ve Allah (...)" "Ey talip, yalan söyleme! Gıybet etme! Şehvetperest olma! Kibir ve kin tutma! Haset etme! Garaz, buğz etme! Gördüğünü ört, görmediğini söyleme! Elinle koymadığını kaldırma! Sözün geçtiği yere söz söyle! İbret ile bak, hilm ile söyle! Büyüğe hizmet, gocunma! İkrarına sabit ol! Hakkı özünde mevcut bil! Esrar-ı Erenlere ağâh ol! Özünü tarikatta saf ü sabitkadem eyle! Mürşidin Hünkâr Hacı Bektaş Veli, rehberin Koluaçık Hacım Sultan, mezhebin İmam Caferi Sadık, güruhun naci olsun!" "Ya eyyuhellezine amenuttekkullahe innallahe vel tenzur nefsun ma kad demet ligad, vettekullah, innallahe habirun bi ma ta'melun ya eyyuhellezine amenu tubu ilallahi tevbeten nasuha innallahe yuhibbut tevvabine ve yuhibbul mutetahhirin elhamdüillallahillezi la yebği illa vecheh ve la yekumu e'la vettuhu meliku lahu'l meliku ve le hul hukmu ve ileyhi turceun"²¹ "Allahümme salli ve sellim ala seyyidina Muhammed ve Ali ve'l Hatice't ve'l Fatma ve'l Hasan ve'l Hüseyin huma nesl-i zekiyyen

20 Azhab 33/56

21 Haşr 59/18, Tahrim 66/8, Bakara 2/222, Kasas 28/70

ve Zeynel Abidin ve Muhammed Bakır ve Cafer-i Sadık ve Musa-i Kazım ve Ali Musa Rıza ve Taki'ye ve Naki'ye ve Hasan el-Askeri ve'l Mehdi ellezi hüccet'ül kaim yedrebu bi seyfi bihükümü ezeliyyen ebediyyen salavatullah ve selamullah ve rıdvanullahi teala aleyhim ecmain. Vallahu ala ma nekulu vekil ve in tetevellev kema tevelleytum min kablu yuazzibkum azaben elima²² ve sallallahu aleyhi ve seyyidina Muhammed velihu ve hayr illa sahabu ecmain bi rahmetika ya errahman ür-rahim ve elhamdülillah rabbe'l alemin."

Deyip talibi rehberle teslim edeceği zaman bu ayeti okuya:

"Ya eyyuhellezine amenu sallu aleyhi ve sellimu teslima"²³

diye. Rehber, talibi alıp meydan ortasında bunu okuya:

"Hamdülillah kim ben oldum bende-i hass-ı hüda, can-ı dilden aşkıyla çaker-i âl-i abâ. Rah-ı zulmetten çıkıp doğru yola bastım kadem, hab-ı gafletten uyandım can gözüm kıldım guşa. On iki İmam mezhebim men güruhu naciyim, yetmiş iki fırkadan oldum biri dahi cüda. Mezhebim hak Caferi'dir gayrılardan el yağdım, din ü imanım Hacı Bektaş kutb'ul-evliya. Hak deyip bel bağladım ikrar verip Erenlere, mürşidim oldu Muhammed rehberimdir Mürteza. Pir cemali Muhammed kemali Hasanü'l Hüseyin Ali bülende ra salavat!"

Rehber, talibi alıp peymançe yerine varıp bunu okuya:

"Hamdülillah vasılı didarı hak olduk bugün, küll-i müşkül hallolup esrar-ı hak olduk bugün, masıvadan geçip mest-i ebed olduk bugün, Pir cemali Muhammed kemali Hasan ve'l Hüseyin Ali ra bülende salavat! Eyvallah!"

diye. Pir dua vere:

"Allah Allah! Allah, Muhammed, Ali; Hünkâr Hacı Bektaş Veli ikrarınızı kadim eyleye! Kolaçık Hacım katarından, didarından mahrum eylemeye! Dem-i Hünkâr, sır-ı Balım! Hü!"

ondan sonra rehber, talibi mürşit önüne çekip birlikte niyaz edeler ve niyaz ederken:

"Bismişah ve lillahil meşriku vel mağribü fe eynema tüvellu fe semme vechüllah innallaha vasiun alim"²⁴ "Küşad etmiş kerem başta Şeh-i her dü serâ gördüm. Gelip ayne-l yakın şah-ı merdan-ı pişuva gördüm. Özümü cümle yarıniyle fi'l tahti liva gördüm. Pir cemali Muhammed Kemali İmam Hasan Şah Hüseyin Ali (...)"

2.2. Metin İncelemesi

Taliplerin meydana girişi ile başlayan bu erkân²⁵, meydan açılmadan önce yapılması gereken hazırlıklar ve biat alma öncesinde yerine

22 Kasas 28/28, Fetih 48/16

23 Azhab 33/56

24 Bakara 2/115

25 Bu erkân, babagân kolunda açılan nasip meydanındaki on iki erkândan yedinci, sekizinci ve dokuzuncu erkânlara tekabül etmektedir (Noyan, 2010, ss. 145-183). Metnin genelini ise Sunar (1975, ss. 70-99) tarafından yayımlanan babagân kolunun "nasip alma" erkânı ile büyük oranda örtüştüğü görülmektedir.

getirilmesi gereken diğer erkânlar hakkında bilgi içermemektedir. Bu erkâna göre, biat alma erkânı tarikata intisap edecek taliplerin boynuna yağılık²⁶ denilen bir tür mendil dolanması ve rehberin sol eli talibin sağ kulağına verilerek Âl-i İmrân suresinin 3/97. ayetinin okunması ile başlamaktadır.²⁷ Bu ayetin okunmasından sonra talip ile rehber meydana bir tercüman okuyarak girmektedir.

Bektaşilikte tarikata girmek isteyen taliplerin mürşide rehber eşliğinde teslimi esastır (Noyan, 2010, ss. 28-29). Mehmet Mahir Efendi'nin uyguladığı erkân da bu minvalde ilerlemektedir. Meydana giren talip ve rehber, dört kapı selamı ile mürşide varır. Kendisine gelen talip ve rehberleri bir gülbeng ile karşılayan mürşit, yolun meşakkatli olduğunu ve biat etmek için bir kez daha düşünmelerini ister.

Mürşidin ikazına binaen talip ve rehber iki kez mürşit huzuruna varır ve geri çekilir, üçüncü kez geldiklerinde ise rehber bir tercüman okuyarak taliplerin yola girmek hususundaki nihai kararını arz eder. Mürşit ise bu istek üzere ayin-i cem erenlerinin rızasını istemek üzere bir gülbeng çeker. Erenler, "eyvallah" diyerek talibin isteğini tasdik ederlerse mürşit duasını verir ve talibi rehberden teslim alır. Rehber talibi teslim ederken Azhab suresinin 33/56. ayetini okur.

Talibin kendisini hak yoluna kurban edişini remz etmek üzere kurban tekbiri getiren mürşit, talibe istiğfar ettirdikten sonra tarikat ehlinin adabına dair nasihatlerde bulunur. Nasihatini bitiren mürşit, tövbeye dair muhtelif ayetleri ve Arapça kısa bir duayı okuduktan sonra on iki imama salat ve selamda bulunur. Talibin biatının alınması ile talip rehberine teslim edilir.

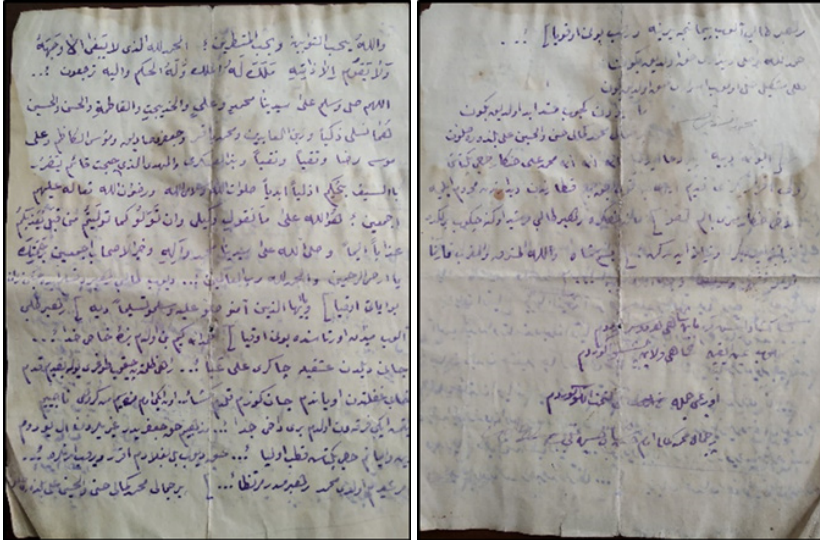
Talibi teslim alan rehber, Azhab suresinin 33/56. ayetini okuyarak meydanın ortasına gelir ve biatının kabulü üzere şükürde bulunup babagân kolunda okunan ispat tercümanını (Noyan, 2011, ss. 263-266) andıran bir tercüman okur. Mürşit, peymançe yerinde bulunan rehber ve talibe duasını verip niyazlarını alır ve hatime okuyarak erkânı sonlandırır. Mevcut belgenin eksik olması nedeniyle erkânın devamı hakkında incelemede bulunulamamıştır.

Mehmet Mahir Efendi'nin gençlik döneminde istinsah ettiği ifade edilen bu erkânda, musahiplerin biati birlikte alınmaktadır. Bektaşilikte, yol kardeşi manasına gelen ve etkin bir denetim mekanizması olan musahipliğin, Kızılbaş ocaklarında olduğu gibi özel bir törenle iki aile arasında kurulması uygulaması (Bulut, 2013, ss. 110-111) nadiren görülmektedir (Noyan, 2010, ss. 28-29). Hüseyinoğulları ailesi mürşitleri, en geç Cemalettin Çelebi döneminde ve sonrasında musahipli erkân yürütse de taliplere musahip tutmak şart koşulmamıştır. Hatta Koluaçık Hacım Sultan Ocağı mensuplarının²⁸ aktarımlarına göre, musahipli erkân oldukça nadir yürütülmüştür. Bu bakımdan, musahipli erkân uygulamasının, Kızılbaş erkânının Bektaşiliğin dedegân kolunda bıraktığı tesirin bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

26 Babagân kolundaki tığbende (Noyan, 2011, ss. 268-270) karşılık geldiği söylenebilir.

27 İncelenen erkânda yer alan tüm ayetler okutucularla ve Arapça olarak yazılmıştır.

28 Sözlü kaynaklar ittifakla aynı hususta beyanatta bulunmuştur.

Şekil 5: Hacım Sultan Ocağı Karaca Köyü Kolunda Uygulanan ve Mehmet Mahir Efendi Tarafından İstinsah Edilen Biat Alma Usulünün 3. ve 4. Sayfaları.

İncelenen erkâna Kızılbaş erkânının tesirinin bir sonucu da "pir" kelimesinin kullanımında görülmektedir. Şöyle ki "pir" kelimesi Bektaşilikte Hacı Bektaş Veli için kullanılmakla beraber Kızılbaş sürelerinde "dede" yerine kullanılmaktadır. Bu erkânda ise "pir" kelimesinin "mürşit" kelimesine muadil olarak kullanılması "pir" kelimesinin Bektaşilikte de kullanım alanı bulduğunu göstermektedir.

Bu erkânda yer alan dikkat çekici bir husus ise talibe mürşidinin Hacı Bektaş Veli, rehberinin ise Hacım Sultan olarak telkin edilmesidir. Mehmet Mahir Efendi'nin bir devriyesinde geçen

"Pir 'biat alınsın' diye buyurdu
Cümlesine rehber olduk gaziler" (Özmen, 1998, ss. 68)

kıtasında da izah edilen bu inanişe göre Hacı Bektaş Veli ile Hacım Sultan "bir donda iki baş" göstermiş ve aynı nurun parçası olan bu iki evliyadan Hacım Sultan'a rehberlik vazifesi düşmüştür. Dolayısıyla Karaca köyü kolu (Leğenuşağı/Leviuşağı) dedeleri, Mehmet Mahir Efendi'nin nüshasında kaydedildiği gibi, Hacım Sultan'ın rehber bilinmesini talibe telkin etme yönünde içtihatla bulunmuştur.

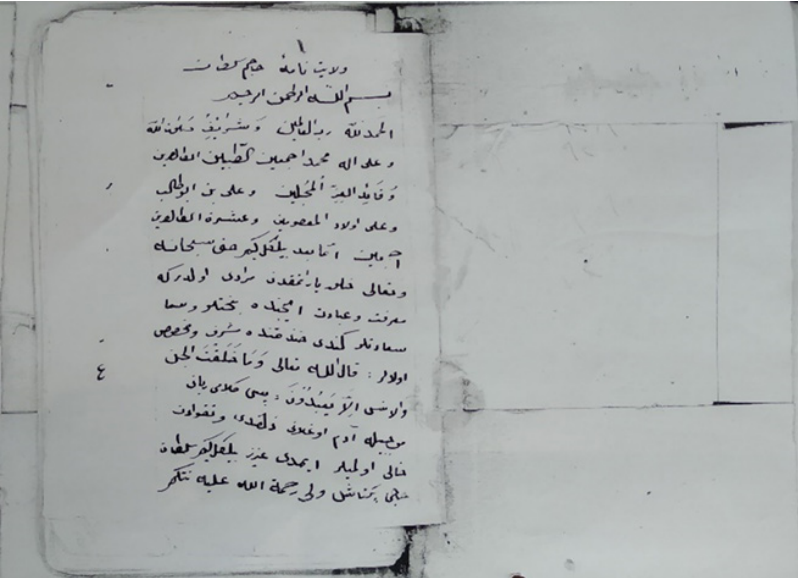
İncelenen erkânda rastlanan bir diğer özgün husus da ayin-i cemlerde Peygambere, Hz. Ali'ye ve İmam Hasan ile Hüseyin'e getirilen salavatta karşımıza çıkmaktadır. Mehmet Mahir Efendi'nin okuduğu Farsça salavat, babagân kolunun okuduğu salavat ile aynı olmasına karşın, şairane bir ayrıntı ile Farsça "üzerine" anlamına gelen "ber" kelimesi "pir" olarak değiştirilmiş ve zımnen pir-i tarikata; yani Hacı Bektaş Veli'ye de salavat getirilmesi sağlanmıştır.

3. Hacım Sultan Velayetnamesinin 1898 Tarihli Leğenzade Hüseyin Ağa Nüshası

Tekke edebiyatı içinde mühim bir yer tutan velayetnameler, tarikat ulularının menkabevi hayatlarını ve kerametlerini anlatan bir yazın türü olmanın yanı sıra tarikat müntesiplerinin eğitiminde önemli yer tutan bir kaynaktır (Gülerer, 2012, 85). Ayrıca velayetnamelerden, döneme ilişkin kroniklerle ve diğer belgelerle birlikte değerlendirilmesi durumunda, tarihi birer kaynak olarak da istifade edilmektedir (Gülerer, 2012, 86-87).

Bektaşilikte de tarikatta önemli mertebelere erişmiş evliyanın menkibelerini aktarmak üzere velayetnamelerden istifade edilmiştir. Bilhassa 15. yüzyıl itibarıyla Hacı Bektaş Veli, Abdal Musa Sultan ve Seyyid Ali Sultan gibi bazı Bektaşî ulularının velayetnameleri yazdırılmış ve istinsah ettirilerek büyük tekkelerin kütüphanelerine dağıtılmıştır. Bu velayetnamelerden birisi de Bektaşilikte mühim bir makamı bulunan Hacım Sultan Velayetnamesidir (Gülerer, 2012, ss. 84-108).

Günümüze intikal eden nüshalarından anladığımız kadarıyla bu velayetname, Hacım Sultan'ın dervişlerinden Burhan Abdal isminde bir kişi tarafından kaleme alınmış olup Germiyan ilinin irşadı vazifesinin hazrete tevdi edilmesinden sonra Hacım Sultan'ın yaşadığı olaylara yoğunlaşmakta ve bu esnada kendisinden zuhur eden kerametlerden haber vermektedir. Ayrıca, aynı dönemde bu sahada etkin olan diğer meşayihden ve geleneklerden de bahseden Hacım Sultan Velayetnamesi, bu alanda çalışan araştırmacılar için kıymetli bilgiler içermektedir.

Şekil 6: Hacım Sultan Velayetnamesi Leğenzade Hüseyin Ağa Nüshasının 1. Sayfası.

Velayetnamenin 14. yüzyılın sonlarında yazıldığı tahmin edilmekle beraber, müellif nüshası bulunamamıştır. Günümüze ise farklı müstensihlerin 18 ve 19. yüzyıllarda istinsah ettikleri nüshalar ulaşmıştır.

Bu nüshalardan İbrahim isimli bir müstensih tarafından istinsah edilen 1844 tarihli Millet Kütüphanesi Nüshası, müstensih meçhul 1891 tarihli bir diğer Millet Kütüphanesi Nüshası, müstensih meçhul 1844 tarihli Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi Nüshası, müstensih meçhul 1909 tarihli Rodolf Tschudi Nüshası ve Derviş Ali ibni'l-Hacı Mustafa Uşşaki tarafından istinsah edilen 1785 tarihli Hacım Köyü Nüshası Gülerer (2012, ss. 109-112) tarafından incelenmiş ve nüshaların edisyon kritiği yapılmıştır.

Çalışmanın bu bölümünde ise Hacım Sultan Velayetnamesinin daha önce yayımlanmamış bir nüshası tanıtılacaktır. Hacım Sultan Ocağı'nın merkezi konumundaki Karaca köyünde mukim Koluaçık Hacım Sultan neslinden gelen Hüseyinoğulları (Leğenuşağı/Leviuşağı) namı aileye mensup Hüseyin Ağa (Şehit Hüseyin Efendi) tarafından 1314/1898 yılında Kızık köyünden Ali Efendiye istinsah ettirilen bu nüsha, aynı aileye mensup Hüseyin İnan'ın mahfuzatında bulunmakta olup bir kopyası tarafımıza ulaştırılmıştır.

Mukavva ciltli, yaklaşık 13x18 cm ebatlı ve 168 sayfadan mürekkep bu nüsha, okunaklı bir rik'a hatla yazılmıştır. Her sayfada ortalama 13 satır bulunmaktadır. Geleneğe uygun olarak, her sayfanın başında sayfa numarası ve sayfanın sonunda bir sonraki sayfada yer alan ilk kelime yazılıdır. Yazımda siyah mürekkep kullanılsa da bazı ayetler, isimler ve önemli görülen hususlar kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. Yazılar, sayfa içine çizilen çerçevelerin içine nizami bir şekilde yazılmış olup hizalama çizgisi kullanılmamıştır. Bölüm sonlarında ise çerçeveler künye kısmına doğru üçgen biçiminde daraltılarak bitki motifleriyle süslenmiştir. Hacım Sultan Velayetnamesi ile başlayan yazma, velayetnamenin haricinde üç farklı makale daha içermektedir.

3.1. Velayet-name-i Hacım Sultan

Yazma, "*Velayet-name-i Hacım Sultan*" başlığı ile başlamaktadır (Şekil 6'ya bakınız). İnceleyebildiğimiz Hacım Sultan Velayetnameleriyle benzer muhtevada bulunan bu bölüm 127 sayfa sürmektedir. Bölüm sonunda yazmaya dair bilgilerin yer aldığı iki farklı künye yer almaktadır. İlk künye, bitiş cümlesinin sağına, soluna ve altına ikişer satır halinde yazılmıştır. Burada yer alan bilgiye göre, kitabın bu bölümü miladi takvime göre 13 Mart 1898 tarihinde tamamlanmıştır. Künyenin sağ satırında "*Bu kitabı tilavet eden canlardan ricadır ki rahmet birle analar*", sol satırında "*Kul bu kitabı yazdım kala hatıram yadigâr, Fatiha hân edenlere yardım etsin Perverdigar*", alt satırında ise "*Fi 1 Mart Sene 1314*" yazısı yer almaktadır.

İkinci künye ise bir sonraki sayfada yer almakta olup kısa bir hatime duası ve müstensihe dair bilgiler içermektedir. Bu bölüme "*Temmet ü'l-kitap bi avnillahi'l-melik el-vehhab el-hak rahmetullah-ü'l-müznibin el-fakir el-hakir dem-i haridenin hâk-i pa-yi Arguvan nahiyesinden Kızık karyesinden Ali bin Minnet bin Bektaş*" kaydı düşülmüştür. Bu ifadeden anlaşıldığına göre, Leğenzade Hüseyin Ağa Nüshasının müstensihisi Arguvan'ın Kızık köyünden Bektaş oğlu Minnet oğlu Ali Efendidir.

Şekil 7: Velayet-name-i Hacım Sultan Bölümünün Künyeleri.

3.2. Yazmada Yer Alan Diğer Eserler

Leğenzade Hüseyin Ağa Nüshası, Hacım Sultan Velayetnamesinin haricinde iki bölüm daha içermektedir. Hacım Sultan Velayetnamesinin yer aldığı ilk bölümden sonra başlayan ikinci bölümde de konu olarak birbirleriyle ilgisi bulunmayan iki makale yer almaktadır. Üçüncü bölüm ise tek başlıktan oluşmakla beraber eksik bırakılmış veya yazmanın geri kalan sayfaları koparılarak bölüştürülmüştür. Her bölümün bitiminde bir künye bölümü yer almakta ve istinsah tarihi ile müstensih ve yazmanın sahibine dair bilgiler paylaşılmıştır.

3.2.1. *Fi Beyan-ı Üç Sünnet Yedi Farz*

Yazmanın ikinci bölümü, Hacım Sultan Velayetnamesinin bitiminden sonra boş bırakılan bir sayfayı takip eden "*Fi Beyan-ı Üç Sünnet Yedi Farz*" başlıklı bir makaleyle başlamaktadır. Bu makalenin, kaynağını bilmediğimiz bir Buyruk'tan (Menâkıbü'l-Evliya) istinsah edildiği oldukça açıktır. Bir Bektaşî velayetnamesi ile aynı cilt içinde bu makalenin yer alması, müstensihin inancı ile doğrudan ilgilidir; zira bu bölümünden sonunda müstensih kendisini "*Şah İbrahim talibi*"²⁹ olarak nitelemektedir.

"*İmam Cafer-i Sadık eyitti: Üç sünnet yedi farz vardır. Mümin olan bilmek gerek ...*" cümlesi ile başlayan bu makale, altı sayfa sürmekte (ss. 129-134) ve üç sünnet ile yedi farzı açıkladıktan sonra "*... mahrum eylemeye!*" cümlesi ise sonlanmaktadır. Cetvel ile kutu içine alınarak ana metinden ayrılan son cümleden sonra bu bölümdeki diğer ve son makale başlamaktadır. Ancak, bölüm sonlanmadığı için künye kullanılmamıştır.

3.2.2. *Der Beyan-ı İlm-i Ali e'l-Murteza ve Keşf-i Sırr-ı Hünkâr*

"*Der Beyan-ı İlm-i Ali e'l-Murteza ve Keşf-i Sırr-ı Hünkâr*" başlıklı ikinci makale, Hacı Bektaş Veli'nin harflerin hakikatine ilişkin Hz. Ali'den intikal eden sırları açıklamaktadır. On üç sayfa süren (ss.134-146) makalenin Hacı Bektaş Veli Dergâhı kütüphanesinden alınan bir yazmadan istinsah edildiği değerlendirilmektedir. Zira yazmanın sahibi Şehit Hüseyin Efendi'nin, Ahmet Cemalettin Çelebi'den icazetli bir dede olarak dergâh

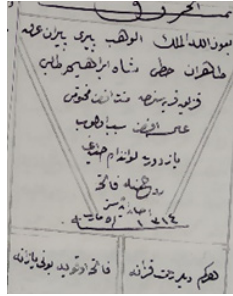
29 Şah İbrahim Veli Ocağı, Erdebil Dergâhına bağlı ve Şah İsmail ile akrabalık ilişkileri bulunan Malatya/Mezirme köyü merkezli bir ocaktır (Aksüt, 2020, ss. 150-153).

ile yakın temasta olduğu ve dergâhın kütüphanesindeki bazı yazmaları köyüne getirip istinsah ettirdiği aktarılmaktadır.³⁰ Diğer taraftan, bu makalenin bir nüshası Sunar (1975, ss. 143-145) tarafından nokta ve harf meselesini Bektaşilik nazarından izah etmek üzere yayımlanmıştır.³¹ Dolayısıyla, bu makalenin Hacı Bektaş Veli Dergâhı çıkışlı bir yazmadan istinsah edildiği sonucu makul bir hal almaktadır.

İkinci bölümün sonunda yer alan künyede, kısa bir hatime duasını takiben müstensihe ve yazmanın sahibine dair bilgiler sunulduktan sonra bu bölümün tamamlandığı 17 Mart 1898 tarihi kaydedilmiştir. Künyenin altına ise iki hücreli tek satırlı bir alan ayrılmış ve okuyandan müstensihe Fatiha okunması istenmiştir. İkinci bölümde yer alan bu künye bölümünde

"Bi avnillahî'l-melik el-vehhab pir-i piran ırk-ı tahiran hattı Şah İbrahim Talibi Kızık Karyesinden Minnet Efendi mahdumu Ali Efendi sebep olup yazdıran Levanzade Hüseyin Ağa Ruhuna Fatiha ihсан idesüz. Fi 5 Mart sene 1314. Her kim diler himmet kendine, Fatiha okuya bunu yazana"

yazısı yer almaktadır.³²

Şekil 8: İkinci Bölümün Künyesi.

3.2.3. Haza Cüz-i Mühimme Beyan Eder

Yazmanın üçüncü ve son bölümü "*Haza cüz-i mühimme beyan eder*" başlığını taşımaktadır. Yazmanın son sayfalarının tahrifatı nedeniyle günümüze eksik olarak ulaşan bu bölümde, Muharrem ayında yapılmasında sakınca görülen haller aktarılmıştır. İstinsah edildiği kaynak hakkında bilgiye erişemediğimiz bu bölümün tamamlanıp tamamlanmadığı hususunda bir değerlendirme sunulması maalesef mümkün olamamıştır.

30 Şehit Hüseyin Efendi, Hacım Sultan Velayetnamesi haricinde Hacı Bektaş Veli Velayetnamesi ile Makalat adlı yazmaları da istinsah ettirmiştir. Ancak, bu yazmalara ulaşma şansımız henüz olmadı.

31 Ancak, Sunar (1975, ss. 143-145) söz konusu makalenin kaynağına yer vermediği gibi bu makalede yer alan bilgileri kendi yorumu olduğunu çağrıştıracak bir üslupta yayımlamıştır.

32 Bu ifadeden anlaşıldığına göre, kitabı yazdıran kişi Hüseyinoğulları ailesinden Seyyid Hüseyin (Levi) Dede'nin oğlu Mehmet Efendi'den torunu Şehit Hüseyin Efendi'dir. Ancak, Leğenuşağı veya Leviuşağı olarak da anılan ailenin adı müstensih hatası sebebiyle "Levanzade" olarak kaleme alınmıştır. Bu hatanın sebebi, muhtemelen aile adını aktaran Hüseyin Efendi'nin telaffuzu ve müstensihin işitmesiyle alakalıdır. Not: Bu ibare "Levanzade" olarak da okunabilir; ancak bu fark yargımızı değiştirmeyecektir.

Sonuç

Kaynak kişilerin ifadelerine ve bu hususta yayımlanmış çalışmalara göre Hacım Sultan Ocağı, Hacı Bektaş Veli'nin halifelerinden Koluaçık Hacım Sultan'ın neslinden gelen aileler tarafından kurulmuş ve 18. yüzyılın sonlarında irşat görevinde ortaya çıkan boşluğun doldurulması nedeniyle çeşitli kollara ayrılmıştır. Bu ayrışmanın bir neticesi olarak bazı kollar Hacı Bektaş Veli Dergâhından ayrılarak Kızılbaş süreği uygulayan Avuçan ocağı grubundaki Seyit Temiz Ocağını bağlanmıştır. Ancak, bu kolların tümünün Hacım Sultan Ocağı olarak tanınması, Hacım Sultan Ocağını farklı süreklilerin uygulanıp farklı hiyerarşik ilişki ağlarına tabi olunan bir yapıya büründürmüştür.

Hacım Sultan Ocağı içinde evladiye usulünü benimseyen ve Hacı Bektaş Veli Dergâhına bağlı olarak Balım Sultan Erkânının dedegân kolu varyasyonunu uygulayan Karaca köyü kolu, Hüseyinoğulları (Leğenuşağı/Leviuşağı) ailesi tarafından temsil edilmekte ve bu kola bağlı Dulkadiroğulları bakiyesi Halep Türkmenlerinin irşat görevi bu aile tarafından yerine getirilmektedir.

Hacım Sultan Ocağı'nın Karaca köyü kolunu teşkil eden Hüseyinoğulları ailesinin kurucusu kabul edilen Seyyid Ahmet Dede oğlu Seyyid Hüseyin Dede'ye Hacı Bektaş Veli Dergâhı tarafından verilen icazetnameler başta olmak üzere bu ocağa ait bazı belgelerin gün yüzüne çıkarılmasının, Bektaşilik tarihi bir bütün olarak görülürse bütünü bir parçasını ortaya koyarak bütünü yorumlanmasına katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir. Ayrıca, bu belgelerin literatüre kazandırılmasıyla bu ocağa bağlı toplulukların dini yaşamına yön veren inanç unsurlarının ve uygulamalarının anlaşılmasına ve 1826 yılı sonrası Bektaşiliğin dedegân kolunda yaşanan dönüşümün bu ocaktaki izdüşümünün incelenmesiyle bu kolda yaşanan dönüşümün izlenebilmesine de katkı sağlanmıştır.

Kaynaklar / References

- Akçadağ, G. (2012). 16. Yüzyılda Bir Osmanlı Sancağı'nda Eşkiyalık Hareketleri: Malatya Sancağı Örneği. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2(03), 43-68.
- Akın, B. (2017). Alevilikte Ocak: Kavramsal Çerçeveye ve Tarihi Arka Plana Yeni Bir Bakış. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 17(2), 239-264.
- Aksüt, A. (2023, Ocak). *Başkınıklı Dedeler*. <http://www.aliseydi-sevim.com/popup/haber-yazdir.asp?haber=1021>
- Aksüt, H. (2006). *Alevi Erenlerin İlk Savaşı (1240)*. Yurt Kitap-Yayın.
- Aksüt, H. (2020). *Aleviler*. Yurt Kitap-Yayın.
- Alkan, E. (2015). Şehitlik Dergâhı Tarihçesine Bir Katkı: Abdünnâfi Baba'nın Ahmed İsmet Efendi'ye Verdiği İcâzetnâme. *Tasavvuf Dergisi*, 1(35), 25-58.
- Basak Köyü Sitesi. (2007, Ekim). *Molla Bektaş*. <http://www.basakli.com/dedelik/molla%20bektas.htm>
- Bostancı Işık, I. (1998). *Halep Türkmenleri (Boy ve Oymaklar)* [Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi].
- Bulut, H. İ. (2013). Alevi-Bektaşî Türkmen Geleneğinde Sosyal Dayanışma ve Kardeşlik Kurumu Olarak "Musahiplik". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 65, 101-118.

- Çakmak, Y. (2018). *II. Abdülhamid Döneminde Osmanlı Devleti'nin Kızılbaş/Alevî Siyaseti (1876-1909)* [Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi].
- Çelikdemir, M. (2001). *Osmanlı Döneminde Aşiretlerin Rakka'ya İskânı (1690-1840)* [Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi].
- Dalkıran, S. (ed. Dr. Filiz Kılıç vd.). (2007). *2. Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni: Cilt 1. Hacı Bektaş Veli'nin Önde Gelen Halifelerinden Hacım Sultan ve Velayetnamesi*. Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi.
- Doğan, Y.K. (t.y.). *Müslümoğulları Ailesinin Tarihçesi* [Şahsi Baskı].
- Erdüğan, S. (2018). Bektaşî Tekkelerinin Kapatılması ve Hamdullah Efendi. *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, 17, 193-210.
- Gülerer, S. (2012). *Hacım Sultan Menâkıbnâmesi Üzerine Bir İnceleme* [Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi].
- Gümüşoğlu, D. (2017). Alevî Dedelerine 1796-1833 Yılları Arasında Verilen İcâzetnâme Örnekleri. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 82, 43-70.
- Karaca Köyü Sitesi. (2022, Mart). *Gül Mustafa*. <http://www.karder.org.tr/index.php/2006/04/09/abbas-kusdogan-mustafa-dede/>
- Karacan, İ. (2007). *Karaca Köyünün Kuruluşu ve Gelişimi*. Rektur Rek. Matbaa.
- Karacan, M. (2020, Mayıs). *Karaca Bey Ailesine Dedelik Nasıl Verildi?*. <http://www.karder.org.tr/index.php/2010/04/30/mustafa-karacan-karaca-bey-ailesine-dedelik-nasil-verildi>
- Keçeli, Ş. (2010). Balım Sultan Erkânı ve Bektaşî / Alevî Erkânını Anlatan Bir Eser. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 55, 479-482.
- Köprülü, F. (1976). *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Maden, F. (2020). *Bektâşî Tekkelerinin Kapatılması (1826)*. Türk Tarih Kurumu.
- Maden, F. (ed. Fatih Köksal vd.). (2017). *Uluslararası Amasya Sempozyumu: Tarih-Dil-Kültür-Edebiyat: Cilt 1. Amasya'da Bir Sürgün Çelebi: Hamdullah Efendi (1767-1846)*. Amasya Üniversitesi.
- Noyan, B. (2010). *Bütün Yönleriyle Bektâşîlik ve Alevîlik*. Cilt: VIII. Ardiç Yayınları.
- Noyan, B. (2011). *Bütün Yönleriyle Bektâşîlik ve Alevîlik*. Cilt: IX. Ardiç Yayınları.
- Ocak, A. Y. (2015). *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri*. İletişim Yayınları.
- Ocak, A. Y. (2021). *Türkler, Türkiye ve İslâm*. İletişim Yayınları.
- Özlü, Z. (2014). Bektaşî Tekkelerinin Gelirlerine Dair Gözlemler. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 69, 15-40.
- Özmen, İ. (1998). *Alevî-Bektaşî Şairleri Antolojisi*. Cilt: V. TC Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özmen, İ. (2022). *Hacım Sultan Velayetnamesi*. Sarmal Kitabevi.
- Sakarlı, N. (2022). Koçu Baba Ocağı'na Ait Bir İcâzetnâme. *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, 26, 229-246.
- Soyyer, A. Y. (2008, Ocak 3). *Bektaşilikte Mürşid ve 'Dedelik'-'Babalık' Anlayışı*. Kızıldeli Sultan Sitesi. <https://www.kizildelisultan.com/bektasilikte-mursid-ve-dedelik-babalik-anlayisi/>
- Sunar, C. (1975). *Melamilik ve Bektaşilik*. Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Sümer, F. (1972). *Oğuzlar*. Ankara Üniversitesi Basımevi.
- TDK. (t.y.). Güncel Türkçe Sözlük. Türk Dil Kurumu Sitesi. Erişim Aralık 12, 2022, <https://sozluk.gov.tr/>
- Yaman, A. (2011). Alevilikte Ocak Kavramı: Anlamı ve Tarihsel Arka Planı. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi*, 60, 43-64.
- Yıldırım, İ. (2021, Aralık). *İbrahim Yıldırım ile Söyleşi*. <https://www.hacimsultanocagi.com/newpaged89d9321>

Yıldırım, R. (2019). *Bektaşlîğın Doğuşu*. İletişim Yayınları.

Yıldırım, R. (2020). *Menâkıb-ı Evliyâ (Buyruk)*. Yapı Kredi Yayınları.

Sözlü Kaynaklar

Görüşme, Bektaş Öz kolaçık, İzmir, 2007-2017.

Görüşme, Emine Kuşdoğan, Malatya, 2007-2016.

Görüşme, Hasan Akkaya, Malatya, 2007-2009.

Görüşme, Haydar Kuşdoğan, Malatya, 2007-2016.

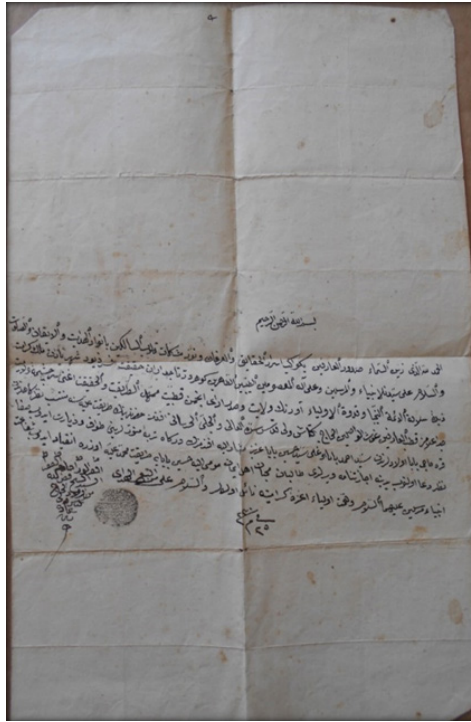
Görüşme, Hüseyin İnan, Malatya, 2007-2009.

Görüşme, Hüseyin Özmen, Malatya, 2007-2009.

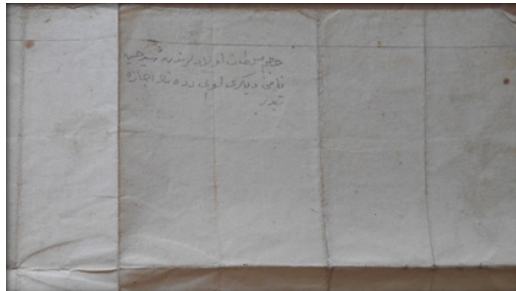
Görüşme, İsmail Özmen, Ankara, 2006-2023.

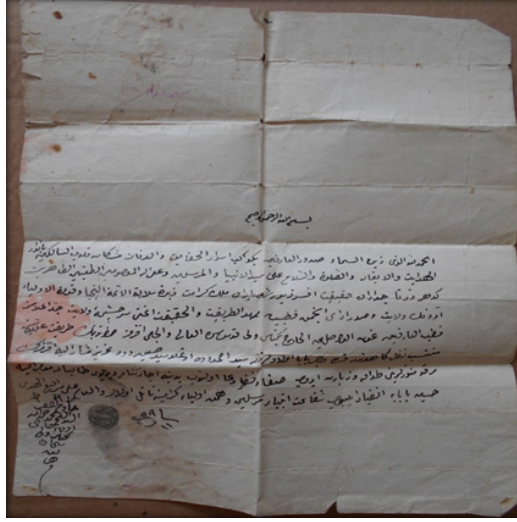
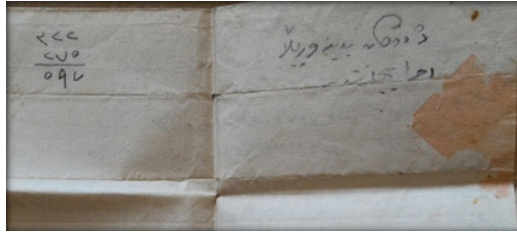
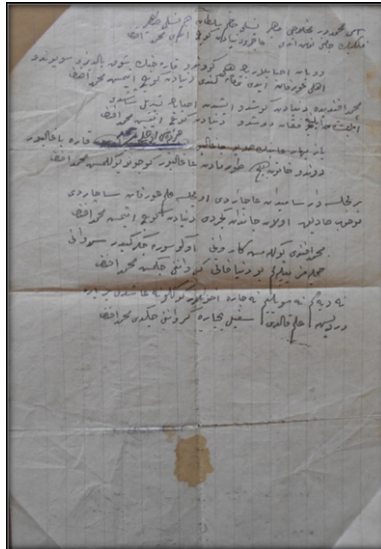
Ekler / Appendices

Ek 1: 1815 tarihli icazetname.

Ek 2: 1815 tarihli icazetnamenin arka yüzü.

Ek 3: 1843 tarihli icazetname.**Ek 4:** 1843 tarihli icazetnamenin arka yüzü.**Ek 5:** Fethiyeli Derviş Ali Güvercin Tarafından Mehmet Mahir Efendi İçin Yakılan Ağıt.³³

33 Bu ağıtın okunmasında yardımcı olan Baki Yaşa Altınok'a teşekkürlerimizi sunarız.

İsmi Mehmet'tir mahlası Mahir
Nesli Hacım Sultan hem nesli tahir
Feleğin câminı nûş etti âhiri
Dünyadan göç etti Mehmet Efendi

Duyan ahbaplarına Mehmed göründü
Karaca'nın şavk yıldızı söyündü
Ehli irfan idi tamamen kendi
Dünyadan göç etmiş Mehmet Efendi

Mehmet Efendi de dünyadan göçtü
İşiten ahbabın tebdili şaştı
Elbistan eline bir figan düştü
Dünyadan göç etmiş Mehmet Efendi

Yaz bahar ayının suyu çağlıyor
Kızı oğlu cümle kara bağlıyor
Döndü Hatun hem durmadan ağlıyor
Göçünü yüklemiş Mehmet Efendi

Bir meclise varsa meydan açardı
O meclise ilim irfan saçardı
Muhib sadık olan candan geçerdı
Dünyadan göç etmiş Mehmet Efendi

Mehmet Efendi yüklemiş kervanı
Önü süre çeker gider sarvanı
Cümlemiz bilelim bu dünya fani
Kervanını çekmiş Mehmet Efendi

Ne diyem ne söyleyem ne çâre
İhvanlar gönlüne açtı bir yâre
"Derviş Alim" kaldı sefil bî-çare
Kervanı çekti Mehmet Efendi